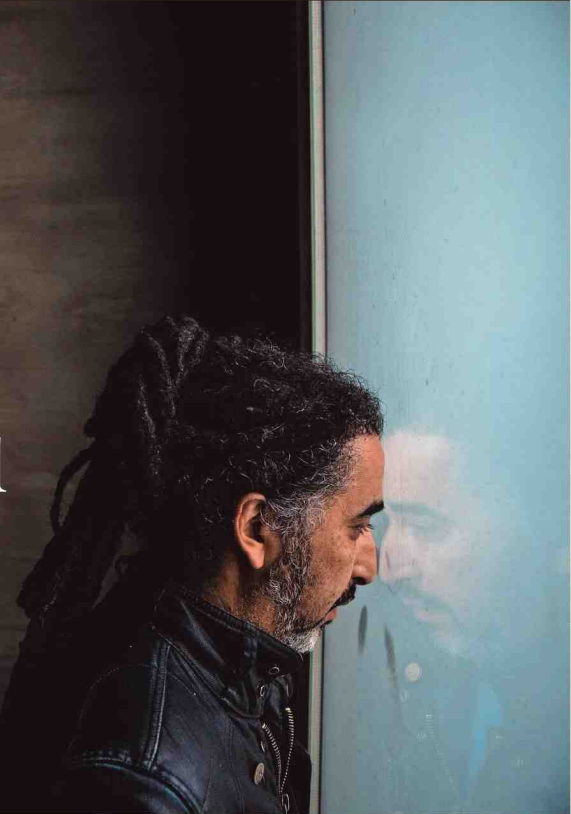

'Onze constante twijfel maakt ons kwetsbaar'

Theatermaker **Chokri Ben Chikha** zegt al jaren dat we moeten debatteren over de islam. Met zijn toneelbewerking van Houellebecq's roman 'Onderworpen' geeft hij een aanzet. 'Ik begrijp ze wel, de kiezers van extreemrechts.'

© TOM VERBRUGGEN

INTERVIEW THOMAS PEETERS

Fictie en realiteit lagen even dicht bij elkaar vorige week zondag. Om 20 uur viel het verdict in de eerste ronde van de Franse presidentsverkiezingen: Marine Le Pen en Emmanuel Macron mogen strijden om het Elysée. Net op dat moment stormden in de Stadsschouwburg van Amsterdam de acteurs van 'Onderworpen' de bühne op. Openingscène: Le Pen wint de eerste ronde van de verkiezingen.

In het stuk, een bewerking van de gelijknamige roman van de Franse auteur Michel Houellebecq, neemt de extreemrechtse politica het niet op tegen een links-liberale partijloze ex-bankier. Haar tegenkandidaat is een moslim. 'Toch was het bijna profetisch van Houellebecq', zegt acteur en theatermaker Chokri Ben Chikha (48), die samen met NTGent-directeur Johan Simons de toneelbewerking maakte.

Frankrijk is in 'Onderworpen' totaal de kluts kwijt. Dat hebben we de voorbije maanden ook kunnen zien: de verwarring is compleet sinds de aanslagen. Er is nog een parallel. In het boek ontstaat de moslimpartij nadat een linkse president er niets van heeft gebakken in een land dat naar rechts is overgeheld. Ook hier had Houellebecq een voorspellende waarde. Macron heeft een deel van zijn succes te danken aan het zwakke parcours van François Hollande.

'Onderworpen' was een provocerend boek, omdat het de geruisloze islamisering van Frankrijk leek aan te klagen. Velen noemden het een anti-islamboek. Zelf lazen we er eerder een parodie in op de angst van het Westen voor de islam.

Waarover gaat 'Onderworpen' voor u?
Chokri Ben Chikha: 'Voor mij is het geen anti-islamboek. Houellebecq probeert te tonen hoe wij in het Westen met onze verlichte waarden worstelen. Wat als een conservatieve religie ons secularisme onderuithaalt? Hoe sterk staan we dan op onze benen, met onze zogezegde superieure verlichtingswaarden? Niet sterk, zo blijkt.'

Het hoofdpersonage, een universiteitsprofessor aan de progressieve Sorbonne, gaat overstap omdat hij zijn geloof in onze westerse waarden kwijft. Is dat scherp en provocerend. Maar er zit een kern van waarheid in. Op papier zijn onze verlichtingswaarden mooi, maar hoe rijm je ze

met een realiteit die keihard neoliberal, is, waardoor zelfs progressieven en socialisten ze niet meer verdedigd krijgen?'

Neoliberal? Een land waar de overheid 55 procent van alle welvaart claimt en herverdeelt, lijkt ons niet meteen de droom van losgeslagen kapitalisten.
Ben Chikha: 'Akkoord, België en Frankrijk zijn sociale welvaartsstaten. We hebben het al bij al goed hier. Maar enkele zaken zijn doorschoten. Het neoliberalisme stelt geld, materialisme en individualisme voorop, waardoor de zingeving, de solidariteit en het gemeenschapsgevoel onder druk komen. We hebben ons allemaal een egoïstische reflex aangemeten.'

'Hoe combineer je dat egoïsme met al die mooie waarden als vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid? Ook de idealisten en de progressieve elite omarmen het opportunisme en egoïsme. Houellebecq betrappt hen op hun totale inconsequentie. Tegenover onze inconsequenties stelt Houellebecq de conservatieve islam, die wel consequent wil zijn. Wij zijn mischien materialistisch en individualistisch, maar we twijfelen constant. Dat maakt ons kwetsbaar tegenover al die religieuze en nationalistische dogmatica die het op ons gemunt hebben. Houellebecq heeft dat goed gezien. Hij is evengoed een twijfelara, zij het een radicale.'

Maar dan wel een radicale twijfelara die volgens zijn Engelse vertaler op een bepaald moment een interview wilde geven met de oproep om voor Marine Le Pen te stemmen. Is dat ook consequent?
Ben Chikha: 'Houellebecq is een provocateur, een slimme verkoper, in de traditie van Serge Gainsbourg of de Franse komiek Coluche. In zijn boeken is het allemaal minder eenduidig dan in zijn interviews. Voor mij gaat het om het kunstwerk zelf. Daarin is wel ruimte voor nuance en interpretatie. Houellebecq is meedogenloos voor iedereen: moslims, socialisten, kapitalisten, intellectuelen, socialisten. Dat is interessant, tegelijk zit er veel mededogen in zijn hoofdpersonages. Ze zijn óók op zoek naar liefde en zingeving.'

Wat verwacht u van de tweede ronde?

Is Le Pen kansloos?

Ben Chikha: 'Zeker niet. De verbondenheid is zoek, in het hele land. Ik heb enkele maanden geleden met een andere voorstelling in Frankrijk gespeeld. Terwijl de Fransen bekend staan als trotse verdeel-

Chokri Ben Chikha (48) is een Belgische acteur en theatermaker. Hij groeide op in Blankenberge en woont in Gent. Zijn ouders zijn Tunesiërs. Zijn eerste gezelschap Union Suspecte gooide hoge ogen met een fel gesmaakte persoonlijke bewerking van 'De leeuw van Vlaanderen' van Hendrik Conscience. Met Action Zoo Humain waagt hij zich nu aan de roman 'Onderworpen' van Michel Houellebecq. Ben Chikha is postdoctoraal onderzoeker en doceert aan het KASK in Gent.

gers van La République, voelde ik tijdens die tournee bij veel intellectuelen een enorme neerslachtigheid.'

'Macron is nog jong. Als hij het haalt, moet hij als president zonder partijbasis aan de slag. Le Pen is dus zeker niet kansloos. Dit is niet meer het Front National van haar vader. Economisch is het een heel protectionistische partij die bijna met het communisme flirt. En ethisch trekt ze de conservatieve kaart. Dat maakt extreemrechts aantrekkelijk voor de brede kiezer. Ook mensen met een migratieachtergrond hebben op Marine Le Pen gestemd.'

Begrijpt u dat? U hebt zelf ook een migratieachtergrond.

Ben Chikha: 'Ik heb geen begrip voor racisme maar ik begrijp het. Wie zich verloren voelt, is nu eenmaal vatbaar voor dogma's. Had ik in mijn leven een ander parcours gereden, dan was ik misschien ook een conservatieve moslim geworden. Of veel erger, ik had ook kunnen ontpoppen. Mensen kunnen snel radicaliseren. Als je daar als samenleving niet klaar voor bent, heb je het vlaggen.'

Hoe bedoelt u?

Ben Chikha: 'Ik verwijt onze politieke verantwoordelijken dat ze van in het begin achter de feiten hebben aangehold. Toen mijn ouders in de jaren 60 vanuit Tunesië naar Blankenberge verhuisden, dachten ze: 'Die komen hier wat werken, en dan keren ze wel terug.' Maar mijn ouders bleven, en maakten kinderen.'

'Een hele generatie bleef hier. De sociaal-culturele kloof werd steeds dieper, met alle samenlevingsproblemen van dien. De knipperlichten zijn nooit aangesprongen: niet bij de rellen in Brussel en Parijs in de jaren 90 en 2000, en niet toen moskeën in groten getale immers uit Saoedi-Arabië of Turkije begonnen te importeren. De beleidsmakers hebben dat genegeerd, en nu krijgen ze de rekening, in de vorm van een geïmporteerde conservatieve islam.'

'Ik ben ook bang voor de conservatieve islam. Ik ben van Tunesische afkomst, en ook daar is de maatschappij een stuk conservatiever geworden. In de jaren '70 liepen de vrouwen er nog in minirok over straat.'

Bent u zelf een moslim?

Ben Chikha: 'Nee. Een vrijzinnige. Mijn ouders zijn moslim, maar op school volg-

de ik zedenleer. Mijn tweede moeder, zoals ik haar noem, was Pools en streng katholiek. Zij zorgde voor mij terwijl mijn moeder ging werken. Ik werd altijd heen en weer geslingerd tussen de islam, het katholicisme en de vrijzinnigheid. In de zomer gingen wij, met de familie, altijd naar Tunesië. Daar kwam ik in contact met een islam waar een enorme kracht van uitging. Als kind is dat verleidelijk. Het gaf me een houvast. Op een bepaald moment heb ik tegen mezelf gezegd: 'Stop ermee, Chokri. Je bent niet gelovig.'

Wat gaf de doorslag?

Ben Chikha: 'Dankzij literatuur en kunst ben ik een radicale twijfelara geworden. Als 15-jarige las ik Louis Paul Boon, Hugo Claus en Cyriel Buysse. 'Het recht van de sterkte' van Buysse, dat was mijn gezin. We zaten in dezelfde uitzichtloze situatie. Ik was ook heel links. Een marxist.'

De bloederige geschiedenis van het communisme heeft bewezen dat marxisten niet bepaald de radicaalste twijfelars zijn.

Ben Chikha: '(nikt) 'Maar veel radicale twijfelars hebben zo'n evolutie doorgemaakt. Sindsdien probeer ik zonder dogma's te leven, alles continu in vraag te stellen. Ook de islam, ja.'

'In 2010 heb ik een open brief geschreven met als boodschap: er moet dringend een debat komen over de plaats van de islam in de samenleving. Weinig waren geïnteresseerd. Terwijl mensen amper weten wat er juist in de Koran staat, wat de islam juist inhoudt. Dat geldt voor moslims en niet-moslims. Zo wordt een hele samenleving kwetsbaar: moslims voor conservatieve islamistische predikers en de rest voor het rechtse, bangmakende discours van nationalistien en populistien.'

'Ik werk aan een boek over onze omgang met de islam. De aanslagen van 22 maart zijn het vertrekpunt. Onze politici geraken er niet uit, en de Vlaamse minister-president vraagt mij een rapport te schrijven met oplossingen voor de sociaal-culturele kloof - lees: het mislukken van de multiculturele samenleving. Ik vrees dat het een heel ernstig en tevens grotesk boek wordt.'

'Onderworpen' van NTGent en Action Zoo Humain speelt vandaag en morgen in de KVS in Brussel. Tot eind juni op tournee in Vlaanderen en Nederland. www.vlaanderohmain.be

Op een bepaald moment heb ik tegen mezelf gezegd: 'Stop ermee, Chokri. Je bent niet gelovig.'

De Tijd 29/04/2017, bladzijden 44 & 45

All rights reserved. Gebruik and reproductie enkel mits toelating van de uitgever via De Tijd

